

VÁLLALKOZÓI KARAKTERVIZSGÁLAT KÁRPÁTALJA HATÁR MENTI TÉRSÉGÉBEN

PATAKI GÁBOR

tanár, II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola,
Számvitel és Auditálás Tanszék
e-mail: patakigabor83@gmail.com

Kárpátalja vállalkozói szerkezetének vizsgálata több tekintetben kutatásra váró feladat. Kiemelten igaz ez a nyugati határ menti térségre, ahol zömében magyar őstermelő, gazda, kis- és ritkábban középvállalkozások működnek. Az ország statisztikai adatszolgálatára és feldolgozására általában véve is hiányos, kimondottan igaz ez a mikrovállalkozói szervezetre. Ezért fontos, hogy reprezentatív kvantitatív és kvalitatív kérdőíves, s egyéb (fókuszcsoporthoz, mélyinterjú) kutatási módszerekkel kerüljünk közelebb a vállalkozói célcsoportokhoz, s ismerjük meg a tevékenységükkel kapcsolatos mélyebb, ok-okozati összefüggéseket.

Az elmúlt három évben három kutatás valósult meg a kárpátaljai magyar ajkú vállalkozók körében. Részt vettem 2016-ban a fiatal vállalkozók környezeti elemzésében (szakértői és vállalkozói interjúk leíró elemzése), 2017-ben a térség családi vállalkozási formáit vizsgáltuk reprezentatív kérdőíves kutatás segítségével. 2018-ban pedig a magyarországi támogatásból megvalósuló gazdaságfejlesztési program hatását vizsgálva kérdeztük meg az érintetteket.

A három kutatási eredményből nyert információkat jelen tanulmányban annak jellemzésére hasznosítom, hogy általa egy összefoglaló vállalkozói karakter-analízis jöjjön létre. Ebben bemutatom a fiatal, és családi vállalkozások földrajzi, korosztályi, iparági, valamint technológiai- és jövedelmezőségi fejlődésének jellemrajzát. Egy átlagos vállalkozás életképét mutatom be, ezáltal természetesen jelezve a trendtől való eltérés tipikus eseteit.

A tanulmány újszerűsége abban nyilvánul meg, hogy a felhasznált vállalkozói adatbázisok, egzakt kutatások segítséget nyújtanak abba, hogy a máig hiányzó vállalkozói karaktervizsgálat létrejöhessen.

Kulcsszavak: Kárpátalja, vállalkozó, kérdőíves kutatás, gazdaságfejlesztési program, vállalkozói karakter

ABSTRACT

Дослідження структури підприємництва Закарпаття – завдання, яке потребує подальшого вивчення. Особливо це стосується західного прикордонного регіону, де в підприємницькому секторі переважають малі, рідше – середні суб'єкти господарювання, підприємці, фермери угорської національності. Статистична інформація в країні загалом неповна, недостовірна, особливо стосується це даних щодо функціонування мікропідприємств. Тому важливим завданням є наближення до цільової групи підприємців за допомогою методу анкетування (репрезентативні кількісні та якісні анкети) та інших методів дослідження (фокус-групи, поглиблені інтерв'ю), що дасть змогу визначити причинно-наслідкові зв'язки, що впливає на їх діяльність.

За останні три роки було проведено три дослідження серед угорськомовних підприємців Закарпаття. 2016 року автор брав участь у проведенні аналізу середовища молодих підприємців (описовий аналіз опитувань експертів та підприємців), а в 2017 році досліджував форми сімейного бізнесу в регіоні за допомогою репрезентативного опитування. У 2018 році проаналізовано ефективність програми економічного розвитку, започаткованої Угорським урядом.

Із залученням інформації, отриманої в результаті попередніх досліджень, у статті здійснено короткий аналіз підприємницького характеру. Представлено характеристики розвитку молодих та сімейних підприємств з огляду на їх географічне розташування, вікову, галузеву, технологічну групу, до якої вони відносяться, а також рівень їх прибутковості. Представлено життєвий цикл середньостатистичного бізнесу, однак окрема увага приділена типовим випадкам, відмінним від загальновідомого.

Новизна дослідження проявляється в тому, що використані бази даних про підприємство та інші дослідження допомагають проаналізувати підприємницький характер.

Ключові слова: Закарпаття, підприємець, анкетування, програма економічного розвитку, характеристика підприємства

BEVEZETÉS

Ukrajnán belül Kárpátalja különleges térségnek számít mind gazdasági, mind társadalmi, mind természetföldrajzi, valamint etnikai szempontból is. Az ország általános politikai, gazdasági hangulata és sajátos jogalkalmazása rányomja a bélyegét erre a megyére is. Viszont az egyezőségeken kívül különbségek is vannak, melyek lecsapódnak a vállalkozói szerkezet karakterén is.

Az alábbi tanulmányban a kárpátaljai vállalkozói szférának egy részét kívánom elemezni. A szempontjaim szerint Ukrajna nyugati határaihoz közel lévő, rurális térség mikrovállalkozásait, azaz azokat az őstermelő, egyéni vállalkozókat kívánom értékelni, akik döntően a magyar etnikumhoz tartoznak. E vállalkozásoknál jellemző alacsony tőkeszerkezet, az alacsony technológiai színvonal, a termékek feldolgozottsági szintjének az alacsony foka – tehát adódik a csekély mértékű jövedelmezőség biztosítása. Ebbe a status quo állapotba szólt bele a magyarországi támogatáspolitiká, ugyanis létre jött az Egán Ede Gazdaságfejlesztési Program. A támogatások kis összegű fejlesztések formájában indultak 2016-tól, és napjainkban is tartanak.

A tanulmány szerkezetét illetően áll egy általános társadalmi-gazdasági háttérelmezésből, és egy speciálisabb vállalkozói karakterrajzból áll.

A tanulmány módszertanát tekintve többféle kutatási irányból közelítette meg az elemezni kívánt témát. Egyrészt szekunder kutatásként dokumentumelemzés, meglévő statisztikák elemzése, valamint tanulmányok összehasonlító elemzése révén, másrészt primer kutatásként egy 80 fős vállalkozói rétegen mért hatékonyságvizsgálat módszerét használtam fel.

A jelenlegi Kárpátalja határ menti térsége mindig is periféria jelleget viselt magán. A tanulmányban bemutatásra kerül, hogy ezt a sajátosságot miként érdemes helyesen értékelni és a jövőben hasznosítani abból a célból,

hogy javuljon a térség megtartó ereje, és csökkenjenek az elvándorlás gazdasági okai.

1. ábra. Kárpátalja határai

Forrás: <https://hu.wikipedia.org/wiki/Kárpátalja>

KÁRPÁTALJA ÁLTALÁNOS TÁRSADALMI-GAZDASÁGI HELYZETE

Az *általános gazdasági helyzet* megértése és összefoglalása érdekében a jelent és a rendszerváltás óta eltelt évtizedek közelmúltját érdemes elemzés alá venni. Valamint röviden megvizsgáljuk azokat az országos körülményeket, amelyek hatással vannak Kárpátalja gazdasági paramétereire.

A függetlenné vált Ukrajna gazdasági mutatóit vizsgálva, a statisztikákból a változások ütemét kiszámítva elsősorban igen dinamikus változást tapasztalhattunk (a 90-es évek első éveinek mély recessziója, majd egy hosszabb depressziós időszak, amit követett az ezredforduló után egy viszonylag jelentős gazdasági fellendülés, majd az évtized közepén, főleg a végén egy újabb lejtmenet). Megtapasztalunk ebben a bő két évtizedben hiperinflációt, rekordmértékű munkanélküliséget, két-számjegyű GDP-növekedést. Ezek az adatok viszont sok esetben nem a dinamikus változást tükrözték, hanem a bizonytalanságot, ui. az alacsony bázisú kibocsátás kisebb mértékű változásai viszonylag jelentős gazdasági hullámokat mutattak fel.

2. ábra. Ukrajna GDP-növekedése 2013–2018 közötti időszakban

SOURCE: TRADINGECONOMICS.COM | STATE STATISTICS SERVICE OF UKRAINE

Forrás: www.tradingeconomics.com

Ukrajna függetlenségének kikiáltása óta kardinalis változások mentek végbe a megye gazdasági struktúrájában. A szovjet érában az ipar részaránya évről évre drasztikusan növekedett, ezzel párhuzamosan a mezőgazdaság súlya és az itt foglalkoztatottak száma csökkenő tendenciát mutatott. Az utóbbi 20 évben nőtt a mezőgazdaság és a szolgáltató szféra szerepe a regionális gazdaság struktúrájában, miközben jelentősen visszaesett az iparé és az építőiparé (2011-ben 25%-al csökkent az ipari és építőipari foglalkoztatottak száma 1990-hez képest, míg a szolgáltatásoknál közel 20%-os növekedés volt nyomon követhető).

Figyelembe véve ezeket a változásokat, együtt vizsgálva az ipart és a mezőgazdaságot (valamint a szolgáltató szférát) megállapítható, hogy a megye soha nem volt iparilag frekventált, kimagasló jelentőségű vidék, s így a jelenben sem ebben látjuk a rövid távú fejlődés zálogát, s ebből kifolyólag a hosszabb távú stratégiai kitörési pontokat sem.

Összehasonlítva Kárpátalját a többi ukrainai megyével színes kép tárul elénk. Az általános gazdasági teljesítményt illetően a középmezőnyhöz tartozunk. Például a versenyképességi mutatók terén a 2011-es adatok szerint Ukrajna 27 régiójából vidékünk a 17. helyen állt, mezőgazdasági termelés tekintetében pedig a 25. helyen. Az ipari termelésnél a 24.

hely volt a miénk, viszont relatíve jobb pozíciónk volt a munkanélküliségi ráta (10. hely), a biztosítási szolgáltatások igénybe vétele (11. hely), a demográfia és az oktatási rendszer tekintetében (Kárpátaljai Megyei Statisztikai Főhivatal 2009–2012b; Pojda-Nosik et al. 2012).

A munkanélküliség arányát az a körülmény javítja, hogy a nagyobb népsűrűségben élő határ menti lakosság a helyi munkalehetőségeken túl igénybe tudja venni az EU munkahelykínálati adottságait is (szemben a belső ukrainai megyékkel). Ennek ellenére a hivatalos statisztikák szerinti munkanélküliségi ráta is kétszámjegyű érték körül mozog, mely a napjaink demográfiai mozgásának köszönhetően csökkent csupán.

Az ipar fejlődéséhez a régióban általában kedvezőek a feltételek: a legtöbb ágazat számára adott a szükséges mennyiségű és képzettségű munkaerő, rendelkezésre áll a mezőgazdasági és erdőgazdálkodási nyersanyagok, illetve a nem érces ásványi kincsek jelentős hányada stb. Ugyanakkor egyre nagyobb problémát jelent egyes nyersanyagok, de főleg a tüzelőanyagok deficitje. Ezért Kárpátalja iparának szerkezetében a munkaigényes, de csak kis- vagy közepes nyersanyagigényű ágazatok dominálnak (Fodor 2009).

Jelenleg Kárpátalja ipari termelésének bő 81%-át a feldolgozó ágazatok adják, miközben a bányászat csak 1,1%-kal, az energiatermelés és -elosztás pedig 17,8%-kal részesedik belőle. A feldolgozóipar szerkezetét vizsgálva szembevetendő a gépgyártás dominanciája (48,5%), amelynek részesedése az ezredforduló óta növekszik számottevően (Kárpátaljai Megyei Statisztikai Főhivatal 2013b).

Az ipar térbeli szerkezetét vizsgálva kijelenthető, hogy az ágazat igen egyenlőtlenül oszlik meg Kárpátalja területén: az ipari termelés közel 70%-át az Ungvári járás (45,6%), valamint Ungvár és Munkács városok üzemei (együttesen 23,9%) adják (Kárpátaljai Megyei Állami Közigazgatási Hivatal 2013).

A gépgyártás szerkezete viszonylag bonyolult. Üzemei főként személygépkocsikat, villanymotorokat, fa- és fémmegmunkáló berendezéseket, elektronikai cikkeket gyártanak. Az ágazat legjelentősebb vállalatai a tiszasalamoni Eurocar Zrt., az ungvári villanymotorgyár, az ungvári (minaji) Jabil C.U.L. elektronikai üzem, a szintén ungvári Yazaki Ukraine elektrotechnikai cég, a munkácsi Flextronics műszergyár, a beregszászi Bereg Kábel üzem.

A megye korábban gazdag erdőkészleteire alapozva fejlődött ki az itteni erdő- és fafeldolgozó ipar. A legjelentősebb fakitermelő központok ma Kárpátalja keleti részén helyezkednek el, viszonylag távol a magyar lakosság fő településterületétől, míg a fafeldolgozó üzemek meglehetősen megtalálhatók. Az ágazat termékskálájának élén a különféle fűrészárúk, furnérlemezek, sílécek és egyéb sportfelszerelések (hódeszka, hokiütő), parketták és bútorok állnak. Ukrajnában egyedülálló a nagy hagyományokkal rendelkező Munkácsi Sílécgyár, amelyet a rendszerváltás után az osztrák Fisher cég vásárolt meg (Fodor 2006). Jelenleg a Fisher–Munkács vegyes vállalat a fafeldolgozó ágazat legnagyobb termelője Kárpátalján. További fontos faipari vállalkozás még a beregszászi székhelyű Numinator Kft., amely főleg parketta, furnérlemez és fa burkolóla-

pok gyártásával foglalkozik, valamint a munkácsi központú Eno Mebli bútorgyártó vállalat (Kárpátaljai Megyei Állami Közigazgatási Hivatal 2013).

A vegyipart főleg a háztartási kémia vállalatai képviselik, melyek, többek között Ungváron és Ilosván találhatóak. Ezekon kívül Ungváron gyógyszergyár, Nagyszőlősen műanyagokat előállító üzem is működik. Ugyanakkor az ágazat legjelentősebb egységei a fa-vegyipari vállalkozások (Perecsény, Szolyva, Nagybocskó), amelyek nem, vagy csak közvetve kapcsolódnak Kárpátalja magyar lakta területeihez.

Kárpátalja építőanyag-iparának alapját elsősorban a helyi nemfemes ásványi erőforrások képezik. Az ágazat egyik tevékenységi köre a különféle építőanyagok (kő, kavics, homok stb.) bányászata, a másik pedig különféle falazó-, tetőfedő és burkolóanyagok stb. gyártása. Az építőanyag-ipari üzemek fő telepítő tényezője a fogyasztó közelsége, ezért a megye egész területén megtalálhatók (például, számos kisebb településen is fellelhetők téglagyárak).

Vidékünk könnyűipara túlnyomórészt a helyi nyersanyagok (állati bőrök és prémek, gyapjú), illetve a behozott textil-alapanyagok bázisán fejlődik. Legfontosabb alágazata a ruhaipar, amelynek legnagyobb központja, többek között, Munkács, Nagyszőlős és Beregszász. Utóbbi város hagyományos ruhaipara az elmúlt mintegy húsz évben jelentős olasz befektetéssel újult meg. A cipőipar üzemei szintén Kárpátalja nyugati részére települtek, az ágazat legfontosabb vállalatai Ungváron, Nagyszőlősen és Tiszaújlakon találhatóak.

Kárpátalja iparának meghatározó ágazata az élelmiszeripar is, amely főként helyi nyersanyagokat dolgoz fel. Legfontosabb alágazatai a boripar, az ásványvíz- és üdítőital-palackozás, a zöldség- és gyümölcskonzervipar, a tej-, a hús- és a malomipar.

Megyénk főleg a magyarlakta térség, történelmileg sajátosan agrárvidéknek mondható. Mind a településszerkezet, mind az iparosodás szintje, mind a családok önfenntartásában játszott szerepe alapján elmondható, hogy a mezőgazdaságnak jelentős súlya volt és van. Elmondható ez úgy is, hogy közben tudjuk, a megye területének csupán egyharmadán lehet érdemben valamilyen mezőgazdasági tevékenységgel foglalkozni. Viszont a művelhető területekre jellemző, hogy a népességük viszonylag sűrű. Épp ez az a vidék, ahol a magyarság száma domináns, valamint, mivel a lakosság kétharmada vidéki településeken él, a szektorhoz való kötődése is jelentős.

Területi elrendeződés szempontjából a megye két fő zónára tagolódik: hegyvidéki (80%) és sík vidéki rész (20%). Magától értetődően a rétek és legelők magas aránya (becslések szerint a művelés alatt álló földterület 50%-a) a hegyvidékhez kötődik, a szántók (46%) és az ültetvényes termelés (4%) pedig főként a sík vidékhez. Az állattenyésztésben jellemzően a legeltetési állattartás dominál, viszont elvéve már találunk intenzív állattartó telepeket is.

A mezőgazdasági területek tulajdonszerkezetére jellemző az erős széttagoltság. Családi gazdaságok szintjén művelik (vagy hagyják parlagon) a területek 88%-át, míg a vállalatok és farmgazdaságok a maradék 12%-on folytatnak agrártermelést. A felaprózottságot jól szemlélteti, hogy a gazdaságok száma meghaladja a 322 ezret, és az átlagos birtokméret alig nagyobb, mint 1 hektár (Somi 2008).

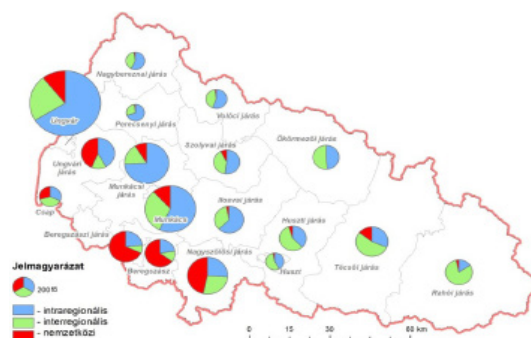
Kárpátalja jelenlegi szántóföldi termelését az alacsony termésátlagok jellemzik. A mezőkön elsősorban takarmánynövényekkel (ősziak, zab, kukorica, hüvelyesek), burgonyával, ipari növényekkel (napraforgó, dohány) találkozhatunk, a kertekben és az egyéb belterületeken pedig a nagyobb értéket képviselő zöldség, gyümölcs és szőlő termesztése folyik.

A **demográfiai szempontok** az utóbbi években igen jelentős tényezővé váltak a megyében

nemcsak társadalmi, kulturális és nemzetiségi kérdések tekintetében, hanem mint gazdasági kérdés is meghatározó tényezővé vált az elvándorlás újabb trendjei.

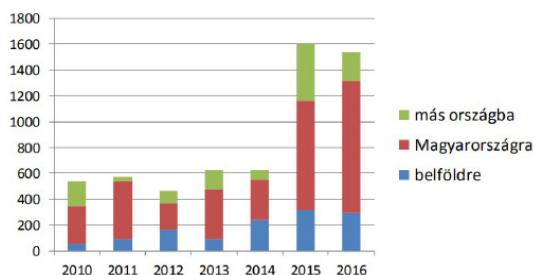
A 2. ábra a kivándorlás földrajzi megoszlásának trendjeit, míg a 3. ábra dinamikáját mutatja a közelmúlt adataira támaszkodva. Földrajzi megoszlás szempontjából szignifikáns különbség a magyarok által lakott régió és a többségi ukrán területek között az elvándorlás irányát tekintve rajzolódik ki. Látható, hogy Beregszász és térsége főleg nemzetközi migrációs folyamatokat mutat, ellenben Ungvár, Munkács intraregionális és interregionális irányt tükröz. A 3. ábra az elköltözések számát szemlélteti. Jelentős kiugrást jelent a 2015–2016-os évek, ahol az irányok trendjei körülbelüli állandóságot mutatnak, viszont a mérték jelentős növekedésről számol be. Ám ugyanis a Magyarországon kívüli más országokba való elvándorlás mértéke is nőtt (főleg 2015-ben). A tematikus tanulmányok kutatási eredményeit megvizsgálva látható, hogy más külhoni régiókhöz hasonlóan Kárpátalján is megindultak a nemzetközi elvándorlási tendenciák, bár ennek a folyamatnak a kezdete nálunk egy bizonyos fokú késéssel következett be.

3. ábra. A kivándorlók megoszlása a kivándorlás helye szerint Kárpátalja közigazgatási egységeiben (2015)

Forrás: Tátrai et al. 2018

4. ábra. Az elköltözötték évi száma a kárpátaljai magyar népességén belül a 2010–2016-os időszakban a migrációs felmérés alapján

Forrás: Tátrai et al. 2018

A vállalkozói réteg és szerkezet – kiemelten a magyarlakta térség tekintetében – jellemzően az a terület, amely alapkutatót igényelne. Egyrészt azért, mert ezen a területen a meglévő statisztikák, elemzések hiányosak, másrészt a meglévők erősen torzíthatnak. Ennek ellenére a vállalkozásokkal kapcsolatos tapasztalataink néhány fontos következtetés levonására mégis teret adnak.

1. *Alacsony a vállalkozói aktivitás.* A poszt-kommunista térségek közös sajátossága, hogy alacsony vállalkozó kedv nyilvánul meg bennük. Ezt tovább rontották a rendszerváltás óta megnyilvánuló politikai, gazdasági, adózási és társadalmi viszonyok.
2. *A kis- és középvállalkozások dominálnak.* A számadatok alapján jellemző a dominancia, viszont az ipar esetében főleg a nagyvállalkozások termelnek nagyobb mértékben.
3. *A kisvállalkozók hátrányba kerültek az új Adókodek elfogadása után.* 2011-ről 2012-re 6,5%-kal csökkent a regisztrált kisvállalkozások száma. Elemzők okként nagyrészt az Adókodek változásait jelölik meg.

1. táblázat. A Kárpátalján regisztrált magánvállalkozások száma és aránya, db (az év elejére)

Mutató	2001	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Magánvállalkozások száma	3313	2960	3040	3181	3252	3256	3322	3110
Regisztrált gazdasági egységek száma összesen	15476	17810	18964	19852	20510	20747	21399	21376
Magánvállalkozások részaránya az összes regisztrált gazdasági egységek számából, %	21,4	16,6	16,0	16,0	15,9	15,7	15,5	14,5
Magánvállalkozók aránya a kisvállalkozásokban, %	56,7	38,0	40,1	41,8	42,7	77,2	63,7	59,6

Forrás: Kárpátaljai Megyei Statisztikai Főhivatal 2009–2013b

4. „A magyar vállalkozók”¹ szűk mozgástérben mozognak. Többnyire csak az agrárium és a lakossági kiskereskedelem területén találkozunk magyar érdekeltségű kis- és középvállalkozásokkal. Ezen túlmenően még a magyarországi működőtőke által indított vállalatoknál találkozunk magyar érdekeltséggel. A pénzügyi szolgáltatások és a vállalkozási centrumok többnyire központi, illetve külföldi tulajdonú cégektől és szervezetektől indulnak ki. A pénzügyi ágazatot illetően jelenleg Kárpátalján 1 bejegyzett bank és 41 bankfiók, 33 hitelszövetkezet és azok kirendeltségei, 1 bejegyzett biztosító és több mint 80 biztosítói kirendeltség működik. Ezeken kívül 12 regionális fejlesztési iroda, 8 businesscentrum, 2 businessinkubátor, valamint 6 vállalkozói alap nyújt segítséget a kárpátaljai vállalkozóknak.

5. *Alacsony forrásbevonási lehetőség.* A leggyakoribb problémafelvetés a helyi vállalkozóknál a forrásbővítés lehetőségének hiánya. A helyi bankok vagy nem adnak beruházási hiteleket, vagy ha igen, akkor vállalhatatlan feltételekkel. A külföldi működőtőke pedig inkább a jelentős súlyú, s így a politikai és gazdasági lobbik akadályaitól mentesebb nagyvállalati szektor irányába orientálódik, így nem jellemző a kis- és közepes nagyságú cégek finanszírozása ilyen módon.

Ezek a sajátosságok jelzik azokat a problémákat, akadályokat, amelyek a vállalkozási szektort ma jellemzik Kárpátalja magyarlakta vidékén. Emellett még észlelhető, hogy bár fejlődik, de még mindig nem elégséges

¹ „Magyar vállalkozó” a határ menti, zömében magyar nemzetiségűek által lakott területű és forrását tekintve ebből a térségből származó tőkés kkv-k.

a pénzügyi és vállalkozási ismeretek oktatása. Magyar nyelven, s így a magyar anyanyelvű diákok számára egyedül a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola biztosít gazdasági oktatást, valamint egyes középiskolák, amelyek választható jelleggel tanítják a közgazdasági alapismereteket. Mindez azt mutatja, hogy az általános gazdasági problémákon túl még az ismeret- és orientációs minták hiánya miatt is távol marad a fiatalabb generáció az üzleti élettől.

HELYI MAGYAR VÁLLALKOZÁSOK ÉS VÁLLALKOZÓK KARAKTERELEMZÉSE

Magyarország Kormánya 2016-ban a külhoni régiók vonatkozásában tematikus éveket indított el. Ennek kapcsán először a fiatal vállalkozók, majd pedig a családi vállalkozások évek mentén első ízben kerültek a támogatáspolitikai fókuszába a gazdasági társaságok, mint célcsoport. A tematikus évekhez kapcsolódóan vizsgáltuk Kárpátalja vállalkozói sajátosságait is. Erre ebben a térségben azért is volt kimondottan szükség, mert térségünk állami statisztikai, főleg a magyar lakta térség vállalkozóiról való adatok rendkívül hiányosak, megbízhatatlanok. Főleg abban nyilvánul meg az információhiány, hogy nem tud világos képet nyújtani a támogatások odaítélését illetően a döntéshozóknak a helyi magyar célközönség vonatkozásában.

Karakterspecifikáció

Ma egy fiatal magyar vállalkozó Kárpátalján nagy valószínűséggel 30 km-re él a határtól, betöltötte a 25. életévét, s leköveti a teljes népesség iparági megoszlását, azaz a tevékenységük zömében az agráriumhoz kapcsolódik. A könnyűipar, szolgáltatások, turisztikai vállalkozások főleg Beregszász városához köthetőek, viszont a magyarok kétharmada aprófalvas településekben lakik, ami pedig főként a mezőgazdaság felé predestinálja a vállalkozói irányultságot. A turisztika területén 40 év alatti fiatal vállalkozók alacsony

arányban vannak, s a meglévők nagy része is főleg a családi gazdaságot, borászatot, turisztikai objektumot, vendéglátó egységet üzemelteti és viszi tovább.

A kárpátaljai fiatal magyar vállalkozók általában mikro- vagy kisvállalkozásokat alapítottak. A 2000-es évek kezdő vállalkozói többnyire kényszerből, a kolhozok, ipari központok megszűnésével, magukat privatizációs viszonylatban jól pozícionálva alakítottak nagyobb vállalati struktúrákat vagy vállaltak el ezeknél vezető pozíciókat. Ezzel szemben az utóbbi években vállalkozni kezdett fiatalokra igaz lehet az, hogy kisebb, rugalmasabb vállalkozásokba kezdenek, ahol a függési viszonyokat könnyebben elkerülhetik. Ezek a vállalkozók általában vagy önfoglalkoztatók, vagy családi jelleggel működnek, esetleg 2-3 alkalmazottal bírnak.

A vállalkozások jelentősebb kihívásai a minőségi emberi erőforrás elvándorlása, és így a munkaerőhiány, a tőkeszegénység és a politikai, társadalmi és gazdasági bizonytalanság. Az állammal szemben kettős vélekedés rajzolódott ki az interjúzás során. Egyik vállalkozónak sem volt problémája a helyi önkormányzattal olyan értelemben, hogy hátráltatta volna tevékenységét (főleg nem etnikai szempontból), a legtöbben az adózásra és a hivatali rendszerre sem panaszkodtak, úgy vélték, hogy – akár más országokkal összehasonlítva is – viszonylag megfizethető az adóteher. A problémát inkább a központi állami vezetésben, az ország egészének gazdaságpolitikájában látják, s egyrészt ebből rövid/közép-távon nem látnak kiutat, másrészt nagyban nehezíti ez a jelenség a jövőbeni perspektívákban való gondolkodást, a vállalkozók optimista jövőképet jelentősen degradálja.

A kutatásom arra is kereste a választ, hogy milyen összefüggések érvényesülnek külhokban a nemzetiség és a vállalkozás sikeressége között, egyáltalán jelent-e hátráltató tényezőt ma Kárpátalján az, ha valaki magyarnak vallja magát. A 2016-os felmérés időszakában a vál-

lalkozók inkább előnynek minősítették azt, hogy magyarok, abban az esetben, ha bírják az államnyelvet is. Nemzetiségi hátrányos megkülönböztetést nem tapasztaltak az üzleti életben, viszont a több nyelv több lehetőséget is ad a számukra.

Összehasonlítás a családi vállalkozások kutatási eredményével

A megkérdezett 100 vállalkozásból a külföldi régiók közül Kárpátalján a legnagyobb azoknak az aránya, akik mezőgazdaságban tevékenykednek (49 vállalkozás, a többi régió esetében ez a szám maximum 22-23 db). Ez egyrészt azzal magyarázható, hogy a térség mindig is agrártermelő vidék volt, és alacsony volt az iparosodási szint. Viszont az is oka ennek a magas aránynak, hogy a többi régióban megtalálható a mezőgazdasághoz köthető feldolgozó ipar, míg sajnos megyénkben e magasabb hozzáadott értéket jelentő ágazat súlya alacsony.

Mindkét kutatás fontos megállapítása, hogy a vállalkozással rendelkezők a saját generáción belül szignifikánsan magasabb hajlandóságot mutat arra vonatkozóan, hogy jövőjét Kárpátalján képzelje el azokhoz képest, akik nem vállalkoznak. A legutóbbi kutatásban megkérdezett 100 vállalkozóból 70 gondolta úgy, hogy nem telepedne ki, vagy egyáltalán nem is gondolkodott ezen. Azok, akik konkrét elképzeléssel rendelkeznek vagy csak tervezik, csupán a megkérdezettek 8%-a. Egyéb kutatásokkal, illetve a mindennapok elvándorlási megtapasztalásaival való összehasonlításban a migrációs értékek sokkal lesújtóbb eredményt mutatnak. Ennek a magyarázata egyrészt abban található meg, hogy azok a vállalkozók, akik már legalább egy évtizede a piacon vannak, rendelkeznek kellő anyagi biztonsággal, megtalálták a helyüket a gazdasági térben. A kárpátaljai társadalomra jellemző, hogy alapvetően szeretnek a szülőföldjükön élni, viszont anyagi megfontolásból kényszerülnek külföldre dolgozni vagy letelepedni. Akár kényszer szülte vállalkozókról

beszélünk, akár céltudatos tevékenységűről, elmondható, hogy a vállalkozói lét segíti a szülőföldön maradást, tehát a célirányos gazdaságélénkítő programok nemzetmegtartó és javító erővel bírnak, főleg olyan gazdaságilag veszélyeztetett területen, mint Kárpátalja.

2. táblázat. Vállalkozói karaktervizsgálat SWOT-elemzése

Erősségek	Gyengeségek
Piac nagysága Többnyelvűség (összekötő szerep) Kihaszíthatatlan lehetőségek (fogyasztói igények, alacsony verseny, keleti piac) Egészséges értékrend	Gazdaságpolitikai bizonytalanság Jelentős elvándorlás Munkерőhiány Vállalkozói minták hiánya (impulzus szegény környezet) Tőkehiány Kockázatvállalás hiánya (üzleti frusztráció)
Lehetőségek	Veszélyek
Magyar kormány támogatáspolitikája Gazdasági összefogás (TÉSZ-ek) Vállalkozási tudástér kialakítása (továbbképzések, szakmai fórumok, vállalkozói találkozók, innovációs know-how stb)	Háborús helyzet fokozódása Nemzetiségi ellentétek erősödése További vállalkozásellenes gazdaságpolitika Olcsó külföldi termékek dömpingje

Forrás: saját szerkesztés

KÖVETKEZTETÉSEK

A tanulmány előzetes célkitűzésének megfelelően azt vizsgáltam, hogy a célcsoportok, a kárpátaljai egyéni vállalkozók és kisvállalkozásoknak milyen társadalmi-gazdasági térben, milyen speciális, önazonosságot bemutató karakterjegyekkel rendelkeznek, s mindezeknek az adottságoknak a tükrében milyen irányba érdemes külső forrásokkal beavatkozni a piaci folyamatokba.

Ukrajna geopolitikai helyzete, a sajátos fejlődési út, melyet ez az ország bejárt a rendszer-váltás óta, valamint az elmúlt néhány év társadalmi-gazdasági és politikai folyamatai jelentősen rányomták a bélyegét a térségre, s azon belül a vállalkozások életére is. A legnagyobb kihívás ma egy kárpátaljai vállalkozásnak

az, hogy megfelelő mennyiségű és minőségű munkaerőt találjon. Ennek megértése érdekében leginkább a demográfiai folyamatokat kell szemügyre vennünk. 2014 óta jelentősen beindult a teljes ország, s azon belül kimondottan a magyarok külföldi munkavállalási szokásai. Ma már a magyar lakosság nemcsak Magyarországra, hanem egész európai kontinens országaira megy munkát vállalni.

A kárpátaljai magyar vállalkozások zömében az agráriumhoz köthetők, egyéni vállalkozási formában működnek, még a családi vállalkozások is a családtagok között megosztva,

egyéni vállalkozás jogi formában érvényesülnek. A magyar vállalkozók a határzónában működnek és tevékenykednek. Alacsony az exportorientáció, valamint csekély mértékben kereskednek belső-ukrajnai piacokkal. Nem jelentős a hozzáadott érték, s így a jövedelemtermelő képesség. A mezőgazdaságon kívül városok területén a kereskedelem, kisebb mértékben az ipar, a kiemelt turisztikai térségek környezetében pedig a turisztikai ágazat biztosít megélhetést a vállalkozóknak.

IRODALOMJEGYZÉK

1. BACSÓ RÓBERT – PATAKI GÁBOR (2018): A hitelszövetkezetek gazdaságélénkítési szerepe Kárpátalján összefüggésben az Egán Ede-terv megvalósításával. *Metszetek*, 7. évf. 1. sz. 30–62.
2. CZALLER LÁSZLÓ – CSITE ANDRÁS – GEAMBAŞU RÉKA (szerk., 2016): *Megkapaszkodás, gyarapodás, bátorítás. Jelentés a külhoni magyar fiatal vállalkozók helyzetéről*. Hétfő Kutatóintézet – Nemzetpolitikai Kutatóintézet, Budapest
3. CZALLER LÁSZLÓ – CSITE ANDRÁS – GEAMBAŞU RÉKA (szerk., 2017): *Húzóerők. Jelentés a külhoni magyar családi vállalkozók helyzetéről 2017*. Hétfő Kutatóintézet, Nemzetpolitikai Kutatóintézet, Budapest
4. Egán Ede Kárpátaljai Gazdaságfejlesztési Központ: www.egannede.com (Letöltve: 2019.04.10.)
5. Egán Ede terv (2014): *A kárpátaljai magyarság gazdaságfejlesztési stratégiai terve*. Forrás: <https://www.egannede.com/egannede-terv.pdf> (Letöltve: 2019.04.10.)
6. FODOR GY. (2009): Ipar. In Baranyi B. (szerk.): *Kárpátalja*. MTA RKK–Dialóg Campus Kiadó, Pécs–Budapest
7. FODOR GY. (2012): A humán erőforrások állapota és a nemzetiségek közötti viszony Kárpátalján. *Institutum Geographiae Universitatis Debreceniensis. Studia Geographica* 27. Debreceni Egyetemi Kiadó/Debrecen University Press, Debrecen, 139–147.
8. Kárpátalja Magyar Vállalkozók Lapja (KVL), 2017, 2018. Forrás: <http://kmvsz.org.ua/> (Letöltve: 2019.04.10.)
9. Kárpátaljai Megyei Állami Közigazgatási Hivatal (Закарпатська обласна державна адміністрація) (2013), [Електронний ресурс]. Forrás: <https://carpathia.gov.ua/ua/91.htm> (Letöltve: 2019.04.10.)
10. Kárpátaljai Megyei Statisztikai Főhivatal (Головне управління статистики у Закарпатській області) (2012a): *Закарпаття в демографічному вимірі*. Статистичний збірник. Ужгород
11. Kárpátaljai Megyei Statisztikai Főhivatal (Головне управління статистики у Закарпатській області) (2013a): *Статистична інформація*, [Електронний ресурс]. – Forrás: www.uz.ukrstat.gov.ua (Letöltve: 2019.04.10.)
12. Kárpátaljai Megyei Statisztikai Főhivatal (Головне управління статистики у Закарпатській області) (2013b): *Статистичний щорічник Закарпаття 2008–2012*. Ужгород
13. Kárpátaljai Megyei Statisztikai Főhivatal (Головне управління статистики у Закарпатській області) (2003): *Національний склад населення та його мовні ознаки*. Статистичний бюлетень. Ужгород
14. Kárpátaljai Megyei Statisztikai Hivatal (Закарпатське обласне управління статистики), (2002): *Демографічні процеси Закарпаття у цифрах статистики*. Статистичний бюлетень. Ужгород
15. SOMI Zs. (2008): Kárpátalja mezőgazdasága az ukrán agrárpolitika feltételrendszerében. *Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle*, 43. évf. 2. sz. 242–250.
16. TÁTRAI PATRIK – MOLNÁR JÓZSEF – MOLNÁR D. ISTVÁN – KOVÁLY KATALIN – ERŐSS ÁGNES – FERENC VIKTÓRIA – RÁKÓCZI KRISZTIÁN (2018): A migrációs folyamatok hatása a kárpátaljai magyarok számának alakulására. *Metszetek*, 7. évf. 1. sz. 5–29.
17. Trading Economics: www.tradingeconomics.com (Download: 2019.04.10.)
18. Wikipedia: <https://hu.wikipedia.org/wiki/Kárpátalja> (Letöltve: 2019.04.10.)

